

VU Research Portal

Met Jo Daan naar Dinnersize. Uit de geschiedenis van het Leeg Duits woordenboek
Noordegraaf, J.

published in
Trefwoord
2014

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Noordegraaf, J. (2014). Met Jo Daan naar Dinnersize. Uit de geschiedenis van het Leeg Duits woordenboek. *Trefwoord, 2014*(februari), 1-9. [1].

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

MET JO DAAN NAAR DINNERSIZE

Uit de geschiedenis van het Leeg Duits woordenboek¹

Jan Noordegraaf

1. Een onvoltooid project

Even today at least two men are alive who learned New Netherland Dutch from their parents as their first language. (Charles Gehring² tells me that one of them is L.G. van Loon and that the other one wishes to remain anonymous)

David L. Gold in 1993

In de feestbundel voor Fons Moerdijk, *Fons Verborum* (2009), heb ik indertijd geschreven ‘Over het woordenboek van het *Leeg Duits* (Low Dutch)’. Mijn bijdrage ging over een Noord-Amerikaans lexicografisch project waaraan in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw gewerkt is: het onvoltooid gebleven Leeg Duits – Engels woordenboek dat medio jaren zestig geïnitieerd is door de Amerikaanse historicus Van Cleef Bachman. Het Leeg Duits (‘Laag Duits’, Low Dutch) was de variëteit van het Nederlands die tot in de twintigste eeuw onder meer door nazaten van de zeventiende-eeuwse Nederlandse kolonisten in New Jersey en in New York State gesproken is.³ Dr. Van Cleef Bachman, de auteur van *Peltries or Plantations. The Economic Policies of the Dutch West India Company in New Netherland 1623-1639* (1969), had bij zijn onderzoek gebruik gemaakt van originele zeventiende-eeuwse WIC-manuscripten en blijktens zijn voorwoord was hij getroffen door het feit dat ‘Low Dutch, the descendant of the language of the New Netherlanders, was surviving with considerable vigor in many rural areas *two hundred years* after the English conquest and that there are persons now living who can proudly claim that their grandparents knew not one word of English until they were sent to school’ (Bachman 1969: viii; cursivering in origineel).

In 1965 begon de toen 26-jarige Bachman materiaal te verzamelen voor een woordenboek van het Leeg Duits zoals dat in de tweede helft van de negentiende en in de vroege twintigste eeuw op het platteland van New York State en New Jersey nog gehoord kon worden. Een paar

¹ Met dank aan Van Cleef Bachman (Lunenburg, Nova Scotia), Clara van Beek (Jefferson, NY), Jan Berns (Amsterdam), Nico Van Campenhout (Stadsarchief Lokeren), Rob Naborn (Philadelphia), Jan Posthumus (Roden), Douwe Zeldenrust (Meertens Instituut, Amsterdam).

² Charles Gehring (*1939) is de director van het New Netherland Institute te Albany. In 1971 was hij enige tijd op ‘Het Bureau’, het toenmalige Instituut voor Dialectologie, Volkskunde en Naamkunde (nu Meertens Instituut) te Amsterdam, waar hij samen met o.a. Jo Daan de banden van haar Amerikaanse onderzoek (zie hier § 3) beluisterde en beoordeelde op interferentieverschijnselen. ‘Together we studied the tape recordings to look for English influence’, aldus Daan (1988: 154).

³ Over de mogelijke herkomst van de term Leeg Duits zie Noordegraaf 2010a.

jaar later, in 1967, maakte Bachman een begin met het verwerken en beschrijven van het lexicografisch materiaal dat hij inmiddels had weten te verzamelen; na het midden van de jaren zeventig zag hij zich echter door persoonlijke omstandigheden genoodzaakt om zijn werkzaamheden aan het woordenboek te staken.⁴ De bekende Nederlandse dialectologe Jo Daan (1910-2006) heeft in 1987 al over het project van Bachman geschreven, waarbij ze – als gebruikelijk – de kritische noot niet schuwde (cf. Daan 1987: 67-68). Ten onrechte overigens ziet zij Bachman als een taalkundige van origine.

Zoals ik eerder uiteen heb gezet, wilde Bachman met zijn *Low Dutch-English Dictionary* het Leeg Duits beschrijven zoals dat gesproken was ‘in the latter half of the nineteenth and early twentieth centuries by speakers who were mostly born between 1800 and 1860’; daarnaast was een belangrijke doelstelling de lezer in staat te stellen ‘to reconstruct the pronunciation of Low Dutch as carefully as possible’. Daartoe deed hij in april 1965 in *De Halve Maen*, het blad van de Holland Society of New York, een oproep aan de lezers om hem informatie te sturen, hoe bescheiden dan ook, over ‘the Dutch dialect spoken in the Hudson and Mohawk valleys and in New Jersey’. Hij kreeg tientallen reacties van mensen die nog wisten hoe hun grootouders Leeg Duits konden praten. Een ervan was afkomstig van een in Hawaï werkzame Amerikaanse arts, Dr. Lawrence Gwyn van Loon (1903-1982), die zich – onder meer blijkens zijn in 1938 bij Martinus Nijhoff te Den Haag verschenen en veelvuldig geciteerde *Crumbs from an old Dutch closet. The Dutch dialect of Old New York* – al tientallen jaren bezig had gehouden met de taal en geschiedenis van de Nederlandse emigranten uit vroeger tijd. Zijn in het Leeg Duits gestelde briefje van 10 juni 1965 aan Bachman begint als volgt:

Waarde Heer. Ek leesde met belang in de laatest nummer van de ‘Halve Maen’ jou interest in de laag Duitsch taal van Nieuw York en Nieuw Jersey. Feitlijk doghten ek dat de ‘interest’ even zoo uitgestarv was as den spraake, maor ek zien dat ek het verkeert had.

Van Loon wil graag meedoen aan het woordenboekproject: ‘As ek van dienst voor jou bedoel, schrijf dan weer terug end jou kan vraagen wat jou wil and ek sal antwoorden soo goed as ek kan’. Daarmee begon een jarenlange samenwerking tussen Bachman en Van Loon, waarbij de laatste als belangrijke informant optrad. Van Loon claimde immers ‘the last real speaker of the dialect’ te zijn, het Leeg Duits dat hij naar eigen zeggen in z’n jeugd van zijn ‘oatie’, zijn grootvader Walter F. Hill (1856-1925), had geleerd en dat hij zich nog goed meende te herinneren.⁵ Een persoonlijke ontmoeting tussen Bachman en Van Loon zou pas plaatsvinden in de zomer van 1968.

⁴ Zijn materiaal is gedeponneerd bij de New York State Historical Association in Cooperstown, NY. L.G. van Loon heeft het over een woordenboek dat meer dan driehonderd pagina’s zou tellen (brief aan W. Pée, 27.9.1974). Over het Leeg Duits en de bestudering ervan zie Noordegraaf 2013a.

⁵ Voor een recent overzicht van leven en werk van L.G. van Loon, wiens voorouders in de zeventiende eeuw naar Noord-Amerika waren gekomen, zie Hermkens, Noordegraaf & van der Sijs 2013, waar een naar alle waarschijnlijkheid door Van Loon zelf vervaardigde, pseudo-zeventiende-eeuwse Nederlandse tekst aan de orde wordt gesteld.

2. Fonopost voor Willem Pée

Van Loon en Bachman woonden in eerste instantie nogal op afstand van elkaar en omdat Bachman, als gezegd, ook de uitspraak van het Leeg Duits nauwkeurig wilde vastleggen in het woordenboek, besloten de beide correspondenten ook gebruik te maken van ‘fonopost’, d.w.z. ze stuurden elkaar bandopnamen (‘teepe’) toe met vragen en antwoorden (Bachman z.j.: 45), ook toen Van Loon uit Hawaïi teruggekeerd was naar de Amerikaanse oostkust en vervolgens frequent verhuisde. ‘Ik stuur hem teepe van de gesproken taal’, bericht Van Loon op 6 maart 1968 vanuit Kálaupapa, Molokai, aan zijn Belgische correspondent Willem Pée. Die tapes waren blijkbaar nogal duur en ik neem aan dat ze daarom soms werden hergebruikt: Bachman sprak vragen in, en vervolgens werden Van Loons antwoorden opgenomen op dezelfde band, waarbij dan de oorspronkelijke opname verloren ging. De band kon vervolgens worden geretourneerd aan Bachman.⁶

In oktober 1967 had L.G. van Loon, een nogal assertieve en extraverte persoonlijkheid, schriftelijk contact gezocht met de Gentse hoogleraar Nederlandse taalkunde en dialectoloog Willem Pée (1903-1986). De informatieve en soms wat curieuze briefwisseling van Van Loon met z’n Vlaamse ‘briefvrint’ loopt, voorzover ik nu zien kan, tot najaar 1976.⁷ In de soms zeer uitvoerige brieven van Van Loon worden niet alleen taalkundige en historische kwesties aan de orde gesteld, maar ook zaken van persoonlijke aard. Met belangstelling nam Van Loon kennis van afleveringen van het tijdschrift *Taal en Tongval* en van ander studiemateriaal dat hem door de Vlaamse geleerde vanuit Gent werd toegestuurd. Van zijn kant wist Van Loon zijn correspondent enthousiast te maken voor het woordenboek van het Leeg Duits. In een brief van 26 mei 1969 aan een kennis, Donald Keefer uit Glenville, NY, schrijft Van Loon bijvoorbeeld dat ‘[o]ne offer of possible publication has already been received – from Belgium no less – (the Flemish part of it)’. Ik vermoed dat Van Loon hier doelt op een toezegging die hij ontvangen had van Willem Pée. En uit de brieven die Bachman naar Gent heeft gestuurd, blijkt dat Pée delen van het woordenboek in typoscript heeft gekregen en dat hij als meelezer heeft gefunctioneerd:

Jau opmärkinge were besonder helpzom, end ek zau geern dat jy ook andere dele van de woordenboek deur zau leze, als je er zen in hee. Ek hev nau de B end O woorde getekt, end ek kan hullie aan jau sture, maar ek haast my erby te zäge dat ek jau niet ’n blaste wel, end ek zal het heelendaal niet kwallik neme as joe maar ronduit schry dat je er gee tyd voor hee (Bachman aan Pée, 12-12-1974).

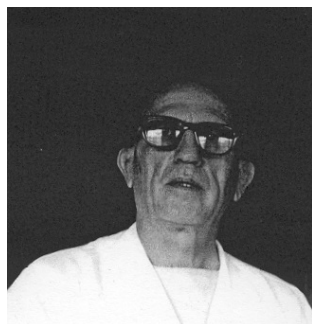
Ook Bachman schreef z’n brieven in het Leeg Duits.

⁶ ‘[Wij] verruile bande, en zoo misschien leert hij [= Bachman] dan wat van de “zingende bande” dat hij krijg’d’ (Van Loon aan Pée d.d. 6-1-1968; cf. 29-4-1970). Het Leeg Duits werd vanouds gekenmerkt door een karakteristieke ‘singsong tone of voice’ (Prince 1910: 459), ‘een eigenaardig zingtoontje’ (van Ginneken 1913: 287); het werd gesproken ‘op een zengende manier’, aldus Van Loon (Bachman z.j.: 116).

⁷ De brieven van Van Loon (en ook die van Bachman) aan Willem Pée worden bewaard in het Stadsarchief te Lokeren, België. Pée blijkt Van Loons *Crumbs from an old Dutch closet. The Dutch dialect of Old New York* uit 1938 nog te kennen. ‘Wat jammer dat er toen benodigheden genoeg niet bestonde voor eene voldoende wärk uit te brenge’, merkt Van Loon op (8-11-1967). Over dit boekje zie onder meer Noordegraaf 2008: 13-30.

Van Loon bezorgde zijn Vlaamse correspondent niet alleen Amerikaanse postzegels met het portret van Dwight D. Eisenhower erop, maar ook 186 getypte bladzijden van zijn eigen in het Leeg Duits geschreven verhalen en overpeinzingen. En in maart 1968 schrijft hij bovendien dat hij ervoor zal zorgen dat Pée een bandopname krijgt, ‘een 12.5 cm tros met gesproken Lägduits erop’ – ik hoop ‘dat U het interessant vindt’, voegt hij eraan toe. Op 10 april 1968 luidt het: ‘De band, waarvan ik sprak, zorg ik voor zoodra ik thuis ben, ± 15 April!’. In september 1970 stuurt Van Loon niet alleen ‘een photo van die beroemde van Loon “bakkes”, zooals U hebt naar gevraagd’, maar maakt hij ook een opmerking over een (of: de) bandopname die hij gestuurd heeft: ‘Dat teep dat ik heb gestuurd kunt u gerust geven aan de bureau’.

Waar is die tape gebleven, heb ik me afgevraagd. Kwijtgeraakt of vernietigd, zoals de naar België gestuurde Leeg Duitse typoscripten?⁸ Nu beschik ik zelf over zo’n zeventig minuten geluidsopnamen van Van Loon uit begin jaren veertig, die in de Library of Congress bewaard zijn.⁹ Maar hoe zou zijn stem zo’n dertig jaar later klinken? Het woord ‘bureau’ zette mij, per associatie, uiteindelijk op het goede spoor.

L.G. van Loon anno 1970

3. ‘Hier geng de dinnesoar forbij’

Zoals bekend, heeft Jo Daan, als dialectologe verbonden aan wat nu het Meertens Instituut heet, in de jaren zestig van de vorige eeuw in de Verenigde Staten onderzoek gedaan naar het Nederlands dat gesproken werd door Nederlandse emigranten. Gewapend met een bandrecorder reisde ze in de periode 3 augustus tot 29 oktober 1966 door het oosten van de Verenigde Staten, vergezeld door een medewerker, de neerlandicus Henk Heikens. Ze maakten opnamen van hun interviews met informanten. Van der Sijs (2013) heeft onlangs nog beschreven hoe dat er soms aan toeging. Pas in 1987 publiceerde Daan over dit omvangrijke onderzoek haar *Ik was te bissie ... Nederlanders en hun taal in de Verenigde Staten*, een 160

⁸ De in het Leeg Duits gestelde, uitvoerige typoscripten van Van Loon lijken, evenmin als de tape, nog in Vlaanderen te vinden, niet in het archief van de afdeling Nederlandse taalkunde te Gent en ook niet in het archief-Pée te Lokeren.

⁹ Die opnamen heb ik indertijd op de werkcolleges Leeg Duits aan mijn studenten laten horen. Ze vonden Van Loon maar gewoon ‘een Amerikaan die Nederlands probeerde te praten’.

bladzijden tellende publicatie die ‘niet zonder problemen’ tot stand is gekomen, zoals Van der Sijs (2013: 31) enigszins eufemistisch opmerkt.¹⁰

Sinds kort zijn de tientallen bandopnamen die door Daan en Heikens in de Verenigde Staten zijn gemaakt, als ‘sound bites’ te beluisteren via de website van het Meertens Instituut. Datum en plaats van opname worden vermeld. In 1969 heb ik als jong student Nederlands met de legendarische Greyhoundbus deels dezelfde plaatsen aangedaan als Daan en Heikens drie jaar daarvoor, dus ik herkende op de website moeiteloos namen van steden in Michigan zoals Grand Rapids, Holland, Zeeland etc. Meer moeite had ik met de plaatsnaam ‘Dinnersize, New Jersey’ die ik in de categorie ‘Noord- en Zuid-Amerika’ ook op de lijst van de ‘soundbites’ zag staan. Hoe kunnen Jo Daan en Henk Heikens daar ooit geweest zijn, vroeg ik me af, want die plaats bestaat immers niet.

Toen ik de ‘Dinnersize’-soundbite beluisterde, herkende ik direct het karakteristieke stemgeluid van Dr. Lawrence Gwyn van Loon. Pée heeft namelijk in maart 1971 (een kopie van) ‘dat teep’ opgestuurd aan Jo Daan of het toenmalige Instituut voor Dialectologie, Volkskunde en Naamkunde, en die band leek op het eerste gezicht terecht gekomen tussen de in 1966 door Daan gemaakte opnamen van Nederlandse emigranten.¹¹ De opname begint met de mededeling dat de spreker deze ‘teep’ gaat maken voor zijn ‘briefrint professor Pée verof daar in Europe’.

Degene die indertijd dit ‘correspondentiebandje’ moest beluisteren alvorens de inhoud ervan volgens bepaalde richtlijnen in een stamboek, een groot formaat kasboek, in te schrijven, was ‘een nieuwe medewerker van de afdeling Volkstaal’, zo wordt hij althans in *Het Bureau* van J.J. Voskuil geïntroduceerd. Deze medewerker – bij Voskuil heet hij Klaas Sparreboom – heeft wat moeite gehad met het ‘gesproken Lägduits’ van Van Loon. In plaats van een geregisseerd emigranteninterview door Jo Daan hoorde hij een zo’n vijftien minuten durende, ongedateerde monoloog van een naamloze oudere spreker, waarvan de opnamekwaliteit ‘slecht tot buitengewoon slecht’ is.¹² ‘Ra ra’, moet Sparreboom enkele malen noteren. Zoveel is wel zeker dat spreker ‘een onderzoeker van talen’ is, wordt geconcludeerd. Wanneer Van Loon het heeft over het ‘Leg ([lɛχ]) Duits’, dan heet het in de samenvatting dat hij samen met ‘collega V. Cleaf Bachman’ een ‘Westduits woordenboek’ vervaardigt. Als kenmerk van Van Loons ‘monoloog’ wordt opgemerkt dat de ‘vlotheid’ ervan ‘wisselend van goed tot matig’ is. Wat betreft de ‘kwaliteit van het dialect’ signaleert Sparreboom: ‘Geen Vlaamse klanken, eerder Duitse’. Daaronder noteert hij ‘Aangeleerd’, en daarin had hij meer gelijk dan hij vermoeden kon.

Wie enigszins vertrouwd is met het door Van Loon gesproken en geschreven Leeg Duits, herkent karakteristieke woorden als ‘melse’ (mensen), ‘hullie’ (zij), ‘een schootje’ (een beetje), en ‘hatjeh’ (adieu) enz. Van Loon zegt onder meer dat het hem wel 600 dollar waard zou zijn om nog één dag te kunnen doorbrengen met zijn grootvader die zo goed Leeg Duits kon praten,

¹⁰ Voor nadere details over de opzet en de toenmalige *state of the art* van het onderzoek zie Schatz (1988).

¹¹ Omdat op de MI-website de indeling is gemaakt naar locatie (‘buiten Europa’) en deze opname in de categorie ‘Noord- en Zuid-Amerika’ stond, nam ik aan dat deze ‘sound bite’ thuishoorde in de collectie-Daan. Dat was achteraf gezien een gelukkig misverstand. Het blijkt nu dat de band destijds al is opgenomen in de collectie ‘Vrije Gesprekken’.

¹² Collecties Meertens Instituut, Audiocollectie ‘Vrije Gesprekken’, Stamboeken, band 0773.

zijn ‘oatie’¹³ – in de stamboeksamenvatting wordt dat dan zijn ‘auntie’ en ‘haar Nederlands’. Van Loon merkt verder op dat het hem ‘een plezier zou wezen’ aan zijn vriend Willem Pée ‘een stukje te geven van de schrijve dat ik he gedaan en dat hij het tussen hem [= zijn] souvenirs kan berge met de title ‘hier geng de dinnesoar forbij’’. Het is niet onduidelijk waar die titel op slaat: ook in zijn brieven aan Pée vergelijkt Van Loon het uitgestorven Leeg Duits diverse malen met een dier uit de prehistorie, de tot uitsterven gedoemde dinosaurus.¹⁴ Terwijl ‘dino’ in het Engels, net als ‘rhino’, met een diftong wordt uitgesproken ([/aɪ/]), spreekt Van Loon, mogelijk om het woord Nederlandse te laten klinken, een [ɪ] uit. Hij zegt dus iets als ‘dinnesoar’. Waarom dan in het register als ‘plaats van het dialect’ ‘Dinnersize’ is ingevuld, is me nog onduidelijk, maar ik sta open voor plausibele suggesties. In het handgeschreven stamboek staat overigens ‘Dinnersize, N.Y.’, niet ‘Dinnersize, New Jersey’¹⁵ zoals op de website te lezen stond. Dat is inmiddels gecorrigeerd en de opname is nu ook naar de categorie ‘Divers’ verplaatst.

Instituutsmedewerker Sparreboom noteert dat de band is ingesproken ‘in de loop van enkele maanden’. Dat de spreker aan Pée de beste wensen voor kerst en nieuwjaar doet toekomen, is voor hem aanleiding om de eerste opname op de band te dateren ‘december 1970’ en de laatste in april 1971 (?). Maar hij vermeldt niet dat er ook een tweede spreker optreedt (op 8.22, 9.09 (?) en op 14.48 minuten), bij wie je soms geluiden van een klein kind op de achtergrond hoort. Dat is dus Van Cleaf Bachman, de lexicograaf van het Leeg Duits, die vragen stelt over bepaalde woorden.¹⁶

Een mogelijk scenario is dit. Van Loon heeft de band, die Bachman hem had toegestuurd, niet helemaal vol gepraat, en wat we na Van Loons betoog horen en ook ertussendoor, zijn de intact gebleven oorspronkelijke gedeelten van die gesproken brief, met diverse vragen en opmerkingen van Van Cleaf Bachman erop. Vandaag is het de eerste verjaardag van mijn dochtertje Jennie, zegt Bachman bijvoorbeeld. Jennie nu is geboren op 28 april 1966; de dochter van Van Loon, Grietje Jantina (‘Tina’) van Loon, is van 1939.

Het is overigens waarschijnlijk dat Van Loons gesproken brief een verhaal bevat dat hij eerder op papier had gezet alvorens het in te spreken. Onderzoek in de nagelaten manuscripten van Van Loon kan hierover uitsluitsel geven.

4. Fazit

In elk geval kan de conclusie getrokken worden dat Jo Daan in 1966 nooit in een plaats Dinnersize is geweest om daar Nederlandse emigranten te bevragen. Het was collega-dialectoloog Willem Pée uit Gent die haar in maart 1971 een opname stuurde (of ter hand

¹³ Van Loon schetst deze Walter Hill als ‘[e]en oud man die behalf en half-gaar grootzeun [=kleinzoon] die had wat belong [in de Taal]’. Met ‘half-gaar grootzeun’ bedoelt Van Loon zichzelf.

¹⁴ Bijvoorbeeld: ‘Zoo, dit ez nou de dinosaur waarvan ek spraok’ (31-12-1968).

¹⁵ In 1970 en gedurende een gedeelte van het jaar 1971 woonde Van Loon in Amenia, NY. Merk op dat in het register datum en plaats van opname met andere, lichtere inkt (of met potlood) zijn ingevuld. Er is dus over nagedacht.

¹⁶ Dr en Mrs Bachman waren zo vriendelijk een en ander te bevestigen (emails 17-02-2014 en 25-02-2014).

stelde) die hij van Van Loon had gekregen. Die bandopname dateert in elk geval van ná 28 april 1967, de eerste verjaardag van Jennie Bachman. Het kan zijn dat de monoloog van Van Loon, gelet op de mededelingen in zijn brief van april 1968 en de mondelinge kerst- en nieuwjaarswensen, uit najaar 1968 stamt, maar ook in september 1970 schrijft Van Loon over een opname die hij aan Pée gestuurd heeft. Hoeveel *teepe* Pée in feite ontvangen heeft en hoe lang hij die ene band heeft laten liggen alvorens die door te sturen naar Amsterdam, is me nog niet duidelijk.

De enigmatische Lawrence Gwyn van Loon heeft zich jaren lang bijzonder ingespannen om het Leeg Duits, de sprekers ervan en hun ‘glorie gevulde’ geschiedenis weer in het collectieve geheugen terug te brengen. Zoals inmiddels bekend mag zijn, overschreed hij daarbij herhaaldelijk de grens tussen feit en fictie.¹⁷ Hoe dit ook zij, hij wist een Vlaamse hoogleraar te betrekken bij het werk aan het Leeg Duits woordenboek. De opname die dankzij de digitalisering van het Amerikaans-Nederlandse materiaal van Jo Daan nu in het publieke domein beschikbaar is,¹⁸ vormt een van de tastbare bewijzen daarvan.

Literatuur

Bachman, Van Cleef. 1969. *Peltries or Plantations. The Economic Policies of the Dutch West India Company in New Netherland 1623-1639*. Baltimore & London: The John Hopkins Press.

Bachman, Van Cleef. 1982. ‘The story of the Low Dutch language’. *De Halve Maen* 56: 3, 1-3, 21; 57: 1, 10-13.

Bachman, Van Cleef. 1983. ‘What is Low Dutch?’ *De Halve Maen* 57: 3, 14-17, 23-24.

Bachman, Van Cleef. (z.j.). *Introduction to Low Dutch Dictionary*. Unpubl. ms. 130 pp.

van Beek, Clara & Jan Noordegraaf. 2011. ‘Literatuur in het Leeg Duits. Nederlands in Noord-Amerika’. *Nieuw Letterkundig Magazijn* 29, nr 1 (mei), 19-24. (<http://hdl.handle.net/1871/19840>)

Buccini, Anthony F. 1995. ‘The Dialectical Origins of New Netherland Dutch’. *Dutch Linguistics in a Changing Europe. The Berkeley Conference on Dutch Linguistics 1993*. Ed. by Thomas Shannon & Johan P. Snapper. Lanham etc.: University Press of America, 211-263.

Daan, Jo. 1987. *Ik was te bissie ... Nederlanders en hun taal in de Verenigde Staten*. Zutphen: De Walburg Pers. (<www.dbnl.org>)

Daan, Jo. 1988. ‘Problems of code-switching: dialect loss of immigrants of Dutch descent’. *Papers from the Third Interdisciplinary Conference on Netherlandic Studies, held at the University of Michigan, Ann Arbor, 12-14 June 1986*. Ed. by Ton J. Broos. Lanham [etc.]: University Press of America, 149-155.

¹⁷ Zie onder meer Gehring & Starna 1985, Hermkens, Noordegraaf & van der Sijs 2013.

¹⁸ De opname is te beluisteren via de website van het Meertens Instituut: <http://www.meertens.knaw.nl/soundbites/>. Men zoeke onder ‘Divers’.

Daan, Jo. 2000. *Geschiedenis van de dialectgeografie in het Nederlandse taalgebied. Rondom Kloeke en het Dialectenbureau*. Amsterdam: Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen.

Gehring, Charles. 1973. 'Laeg-Duits'. *The Dutch Language in Colonial New York. An investigation of a language in decline and its relationship to social change* by Charles Gehring. Ann Arbor: UMI, 116-121. (Ph.D thesis Indiana University).

Gehring, Charles T. & William A. Starna. 1985. 'A case of fraud: The Dela Croix letter and map of 1634'. *New York History* 66, 249-261.

van Ginneken, Jac. 1913. '[1°. Het oude Amerikaansch-Nederlandsch.]'. *Handboek der Nederlandsche taal*. Deel I. *De sociologische structuur der Nederlandsche taal* I. Nijmegen: L.C.G. Malmberg, 286-292. (www.dbnl.org)

Gold, David L. 1993. Zie Rosenstein, Roy S.

Hermkens, Harrie, Jan Noordegraaf & Nicoline van der Sijs. 2013. 'The Tawagonshi Tale. Can Linguistic Analysis Prove the Tawagonshi Treaty to be a Fake?'. *Journal of Early American History* 3, 9-42. (<http://depot.knaw.nl/13783/>)

Hesseling, D.C. 1914. 'Eenige mededeelingen over het Jersey Dutch'. (Voordracht gehouden op de maandvergadering van Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, Oktober 1913). *Handelingen en mededeelingen van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, over het jaar 1913-1914*. Leiden: Brill, 54-55. (www.dbnl.org)

van Loon, L.G. 1938. *Crumbs from an old Dutch closet. The Dutch dialect of Old New York*. The Hague: Martinus Nijhoff.

Noordegraaf, Jan. 2008. 'Nederlands in Noord-Amerika. Over de studie van het *Leeg Duits* (Low Dutch)'. *Trefwoord, tijdschrift voor lexicografie*, jaargang 2008, 1-29. (<http://hdl.handle.net/1871/13141>)

Noordegraaf, Jan. 2009. 'Vreemde woorden, valse vrienden. Over het woordenboek van het *Leeg Duits* (Low Dutch)'. *Fons verborum. Feestbundel voor prof. dr. A.M.F.J. (Fons) Moerdijk aangeboden door vrienden en collega's bij zijn afscheid van het Instituut voor Nederlandse Lexicologie*. Onder redactie van Egbert Beijk e.a. Amsterdam: Gopher, 73-83. (<http://hdl.handle.net/1871/13294>)

Noordegraaf, Jan. 2010a. 'Waar komt *Leeg Duits* vandaan?'. *Trefwoord, tijdschrift voor lexicografie*, jaargang 2010, 1-10. (<http://www.fryske-akademy.nl/fa/uitgaven/trefwoord>)

Noordegraaf, Jan. 2010b. 'Schuim en asch. Nederlands wat verdween'. *Nieuwsbrief voor afgestudeerden van de opleiding Nederlands van de Vrije Universiteit Amsterdam* 35, 20-27. (<http://hdl.handle.net/1871/19071>)

Noordegraaf, Jan. 2013a. 'A language lost. The case of *Leeg Duits* (Low Dutch)'. *Academic Journal of Modern Philology* 2, 91-108. (http://www.academia.edu/4114955/Academic_Journal_of_Modern_Philology_vol._2_2013_)

Noordegraaf, Jan. 2013b. 'Naar woorden zoeken. James Storms (1860-1849) en het Jersey Dutch'. *De tienduizend dingen. Feestbundel voor Reinier Salverda*. Onder redactie van A.J. Brand, B.M. Groen, E. Hoekstra & C. van der Meer. Leeuwarden: Fryske Akademy, 317-329.

Prince, John Dyneley. 1910. 'The Jersey Dutch dialect'. *Dialect Notes* 3, 459-484.

Prince, John Dyneley. 1913. 'A text in Jersey Dutch'. *Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde* 32, 306-312. (www.dbnl.org)

Rosenstein, Roy S. 1993. 'Broadening the perspectives of South African English and Afrikaans research (An interview with David J. Gold on his work in these fields)'. *Lexikos* 3, 227-258. (<http://lexikos.journals.ac.za/pub/article/view/1109/625>)

Schatz, Henriette. 1988. 'The language of Dutch immigrants. Dialect Museum or Laboratory for Dialect Loss'. *Papers from the Third Interdisciplinary Conference on Netherlandic Studies, held at the University of Michigan, Ann Arbor, 12-14 June 1986*. Ed. by Ton J. Broos. Lanham [etc.]: University Press of America, 157-166.

van der Sijs, Nicoline. 2009. *Cookies, Coleslaw, and Stoops. The Influence of Dutch on the North-American Languages*. Amsterdam/Chicago: AUP/University of Chicago Press. (<http://depot.knaw.nl/10254>)

van der Sijs, Nicoline. 2013. 'Op de schouders van onze voorgangers'. Jo Daan en het Amerikaans-Nederlands'. *Nieuw Letterkundig Magazijn* 31.1, 30-34. (<http://depot.knaw.nl/13528/>)

Voskuil, J.J. 1996. *Het Bureau*. Deel 2. *Vuile handen*. Amsterdam: G.A. van Oorschot.

Bijvoegsel

Fragment uit een brief aan Willem Pée, 7-12-1970

Hiermet, stuur ik ook een photo van die beroemde
van Loon "bakkes" zooals u hebt naar gevraagd. Het
is de beste photo niet, en zou een médaille niet krygen by
de International Tentoonstelling v. moderne Photographie, maar
het is de beste dat ik heb in myn bezit!
Dat teep dat ik heb gestuurd kunt u gerust geven
aan de bureau. Die dinge zyn lichter genoeg te maken,
en de marjien - wat jullie noeme een "toestel" - staat er
anders ongebruikt. Ik nodig u uit te komen bezoeken
wanneer de gelegenheid uw t bevalt. In tuschen geef ik
u de groete end de wensch voor Gods zegen voor u
end u familie.

Hooachtend

J. G. van Loon MD
box 192 Amenia, NY 12501 USA